

Олександр Книга: «Ми теж на фронті нині: воюємо за серця людей»

Моя розмова з Олександром Книгою відбулася на дев'ятий (заключний) день Міжнародного театрального фестивалю «Мельпомена Таврії», засновником і незмінним керманічем якого він є вже 23 роки. Позаду більше 80 проведених подій (вистави, презентації, зустрічі, майстер-класи), а ввечері – показ ще двох вистав-учасниць, святкове закриття з концертною програмою і церемонією нагородження лауреатів. Кабінет керівника Херсонського театру ім. Миколи Куліша прикрашають грамоти і фотографії, сувеніри і книги, на столі багато документів, паперів, блокнотів... Роботи багато, час розписаний погодинно, але господар, хоч і втомлений, але щасливий від того, що фестиваль пройшов на достойному рівні. Тож тема нашої розмови – підсумки форуму, його вплив на життя та роботу театру і міста.

Бесіду веде Вікторія Котенок

Перспектива є...

– Пане Олександр, дозвольте вас спершу привітати з успішним проведенням 23-ї «Мельпомени Таврії», одного з масштабних і престижних театральних фестивалів сьогодні. Організація такого заходу неможлива без злагодженої командної роботи і належного фінансування. Без чийої підтримки цей захід не відбувся б?

– Насамперед – без підтримки Українського культурного фонду. Вже кілька років поспіль Херсонська обласна рада і міська адміністрація, хоч і невеликі, виділяють кошти. Але основним меценатом фестивалю завжди був глядач, який купував квитки на вистави. Сума кожного разу була різною, але цього вистачало для наступного заходу. Цього року нам вдалося виграти грант від УКФ і завдяки йому «Мельпомена» стала більш масштабна і продуктивна.

Ми маємо розуміти: щоб у нас відбувся культурний сплеск, держава нам повинна допомагати. От, наприклад, на виставу «Механічний апельсин» Дикого театру прийшов голова обласної державної адміністрації і я йому кажу: «Бачите на сцені оце розбите фортепіано, уламки декорацій – це стан української культури нині». Держава має розуміти, що театр працює на неї. Бо щодня, відкриваючи двері нашого закладу, ми працюємо з соціумом, несемо їм позитив, аби вони не казали «в нашій країні немає перспективи, тікаємо закордон». А ми прагнемо донести людям, що перспектива є, переконати, що у нас багато хорошого і гарного, заради якого варто жити і працювати в Україні. Так, якісні дороги для країни безумовно потрібні, але в культуру треба не менше вкладати. Адже ми теж на фронті нині, тільки не з автоматом, а з мікрофоном, текстом – ідемо до людей і воюємо за їхні серця.

Президент Міжнародного театрального фестивалю «Мельпомена Таврії» Олександр Книга.

Працюємо як супермаркет

– Як впливає фестиваль на Херсонський театр і на життя міста загалом?

– По-перше, фестиваль змушує наш театр тягнутися до кращих, до колективів-взірців. Звісно, ми, обласні театри, перебуваємо у невідповідному становищі. Обласні ради десь більше розуміють проблеми театрів, десь менше. Від фінансування залежить чи затримаєш ти у себе того чи іншого спеціаліста. От знайшов керівник чудового актора, співака або хореографа і не знає, чи зможе його втримати у

себе за 8000 гривень. Або, наприклад, привезу я випускника театального вишу з Києва, його треба поселити десь, а гуртожитка немає. Винаймати житло можна, але це добра частина зарплатні. Тому найчастіше беремо акторів, не побоюся цього слова, «напівфабрикатів» з училища культури і Педагогічного університету (там є режисерські факультети) і намагаємося з них зробити акторів. Тобто театр ще виконує функцію школи.

Проблема втрати кадрів існує і я намагаюся з одного боку колектив тримати, з іншого – нагадувати місту про існування театру, який щодня відкриває свої двері. *(Емоційно)* Ми вже працюємо як супермаркет: пропонуємо різноманітні вистави на п'яти сценічних майданчиках. У нас є вистави музично-драматичні, оперети, інтелектуального напрямку, за сучасною драматургією, експериментальні. Є постановки для відпочинку, є для роздумів про сенси буття, є дослідницькі від молодих режисерів... На будь-який смак. Ми намагаємося охопити широку глядацьку аудиторію.

– Зазвичай, «Мельпомена» проходить під кінець театального сезону – у травні...

– Цьогоріч ми ризикнули і перенесли фестиваль на вересень, а це трішки затухаючий місяць у плані зацікавленості театром. Ми у вересні відкривали дитячий театральний сезон: показували вистави для дітей. Це такий невеличкий розгін перед стартом сезону. Тому, звичайно, на фестивалі це відчувалося: ми менше, ніж зазвичай, продали квитків на вистави. Але ми змушені були піти на цей крок. Бо це був єдиний зручний місяць, аби приїхали до нас театри з-за кордону.

Разом ми є силою

– У карнавальній ході та гала-концерті, організованому до відкриття, брали участь мистецькі колективи Херсону. Їх було дуже багато і вони щиро раділи цій участі...

– Так. Коли людина відчуває плече іншої людини, її енергетику, вона усвідомлює свою силу і могутність. Карнавал дає людям це неповторне відчуття. Радянські ідеологи були розумними людьми: збирали нас на парад у травні, у жовтні і так далі... Це згуртовувало людей і давало можливість відчувати, що разом ми є силою, одним народом.

Коли 23 роки тому започатковувався карнавал, я хотів показати, що театр у місті є! Це були важкі 90-ті роки, зарплати не платили, грошей бракувало... І коли мене з кимось знайомили і представляли «оце директор Херсонського театру», то я чув: «О! А вас ще не закрили?..». *(Емоційно)* І мені було так прикро, адже ми щодня працювали. *(Рішуче)* Тому я сказав: «Робимо на відкритті фестивалю карнавал і показуємо місту, що МИ Є!»

– Чи пам'ятаєте той перший карнавал?..

– Коли ми вийшли вперше на центральну площу Херсона перед адміністрацією, мене раптом знаходить посланець зі словами: «Вас викликає губернатор». Думаю, щось трапилося... Біжу до губернатора в кабінет. А він мені серйозно так: «Ви що на забастовку вийшли?» Кажу: «Ні-і-і... Це у нас карнавал! Початок театального фестивалю...»

(Усміхається) Тобто у ті часи люди виходили тільки на страйки. Це був такий дисонанс тих років, але, водночас, надія на позитив, на світло в кінці тунелю.

З тих пір проводимо карнавал щороку, багато колективів хочуть брати в ньому участь. І вже в тих маленьких дітях, які долучаються до карнавалу в складі свого творчого колективу, ми виховуємо оте відчуття, що вони частинка «Мельпомени» і на одній хвили з театром.

Спробували і нам це вдалося

– Вже не перший рік фестиваль підтримує Інклюзивний театр «Звичайна роль – особливий актор».

– Не просто підтримуємо, наш фестиваль «народив» цей театр. Моя донечка Олександра, яка є фешн-дизайнером і започаткувала бренд одягу «KNIGA art studio», колись зібралася з мамами особливих дітей і вирішила з цими дітками зробити показ одягу. Олександра створила колекцію вбрання, до якої ці діти малювали малюнки. Потім режисери і хореографи з ними проводили репетиції. І цей показ відбувся... *(З усмішкою)* Пригадую його й у мене зараз аж мурашки по тілу пробігають... Ми і мами побачили як дітки змінилися. Вони, навчаючись, почали прогресувати в певних речах. Тоді народилася ідея створити театр.

Директорка бібліотеки ім. Олеса Гончара Надія Коротун започаткувала в себе цей проєкт. Наша Ірина Корольова працює з ними як режисер. З року в рік ми бачимо колосальний прогрес у розвитку цих дітей! Я би їхнім мамам медалі видав за те, скільки вони сил, часу і свого життя віддають заради діток. Перекоаний: їх треба всіляко підтримувати.

– А ще ви підтримуєте молодих акторів, режисерів...

– Наприклад, у театрі теж зовсім випадково виникла ще одна соціальна програма: у нас працює актором Віталій Пронько, який виріс у дитячому будинку для особливих дітей. Він вже дорослий самодостатній хлопець, закінчив наш Педагогічний університет, пише вірші. У нього була мрія – працювати актором.

Моя дружина вже не перший рік співпрацює і допомагає цьому дитячому будинку. Ми періодично приїжджали до них на покази вистав, бачили його. І, коли вирішили в театрі ставити «Каліку з острова Іншіман» МакДонаха, я запропонував режисеру Сергію Павлюку дати можливість Віталію зіграти в ній. Ми спробували і нам це вдалося.

Вийшла гарна вистава, яка досі є в репертуарі. Так Віталій став частиною колективу: ми дописали йому ролі в кількох виставах, вийшло чимало прем'єр за його участі. Хлопець одружився, у нього народилася донька, ми допомогли йому квартиру отримати...

Ми – фанати!

– Багато колективів, що приїжджають на «Мельпомену», стали друзями театру...

– Так, це і Руї Мадейра з Португалії, і Кубілай Ерделікара зі Стамбула, і Петер Фекете – міністр культури Угорщини, і багато польських митців. Майже у кожній країні Європи є такі самі божевільно-творчі люди, як я, і ми під-

тримуємо один одного: їздимо один до одного з виставами на гастролі, обмінюємося досвідом, робимо творчі колаборації, запрошуємо на фестивалі.

«Пікассо» – перша вистава, яка приїхала до нас з Португалії. Для неї ми шукали відповідний за атмосферою майданчик, бо дія відбувається на допиті у гестапо і, в результаті, вона стала першою виставою, яку ми зіграли під сценою. Тобто відбулося відкриття нового майданчика «Сцена під колом».

З турецьким театром ми познайомилися три-чотири роки тому через перекладача Олександра Кучму, який запропонував нам п'єсу «Лавина» Тунджера Джюдженоглу. До нас на прем'єру навіть сам автор прилетів. Мої перші враження від спілкування з ним – рідні люди. Він так щиро й тепло казав, що ми, українці, така нація, у нас така культура, театр, традиції... От, думаю, а ми мучимося з цим почуттям меншовартості.

Повернувшись додому, драматург про нас багато кому розказував. А ще на фестиваль ми запрошували турецьких драматургів і вони теж нас рекомендували. Тому через деякий час мені зателефонував Кубілай Ерделікара – директор театру Малтепе зі Стамбула – з пропозицією стати членом журі їхнього фестивалю. Захід був присвячений Тунджеру Джюдженоглу, який на той час вже помер. Фестиваль тривав 10 днів, протягом яких щодня показували по 4 вистави турецькою мовою. Запам'яталися трепет і повага, з якою до мене ставилися.

– *І ваша творча дружба продовжилася...*

– Звичайно! Наступного року я запросив Кубілая до нас на фестиваль. Він привіз виставу «Записки божевільного» за Гоголем. Постановка здивувала наше журі і була відзначена премією. Так почалася наша українсько-турецька дружба. Коли ми вдруге поїхали в Стамбул, турки запропонували створити Євразійську театральну асоціацію. Кубілай дуже активна творча людина, у певному сенсі – революціонер: відкрив театр, нині буде інший, керує неймовірним культурним центром. На тому фестивалі було семеро країн і ми створили театральну асоціацію. Мене обрали її головою, нам надали офіс у турецькому культурному центрі. Ми почали працювати, а тут пандемія... Та нічого, збиралися онлайн і присутніми на цій зустрічі були представники з 21-єї країни. За місяць до «Мельпомени» у нас була перша асамблея, у жовтні запланована друга в Португалії¹, у травні – третя на «Мельпомені».

– *Яка головна мета Євразійської театральної асоціації?*

– Насамперед, це – допомога один одному. Театри з різних країн спілкуються, сприяють у вирішенні гострих питань і проблем, в організації культурних заходів і подій, розмірковують і створюють спільні проекти. Вже кілька з них були реалізовані. Це потужна взаємодія. Ми вирішили, наприклад, створити спільну базу драматургів. Таким чином твори наших авторів вже побачили представники цих країн. Так само вони одразу мали можливість спосте-

рігати за усіма подіями цієї «Мельпомени», бо вся інформація викладалася одразу на сайті.

– *Тобто, це така собі творча платформа для обміну досвідом...*

– Так! І як виявилось, після останньої нашої зустрічі з Руї в Португалії, де ми спілкувалися без перекладачів і чудово розуміли один одного, що проблеми у нас однакові: відсутність коштів, неувага держави... Тому ми легко знайшли спільну мову. Адже ми займаємося однією справою. Ми – фанати!

Працюємо у шаленому ритмі

– *Якщо підсумувати цьогорічний фестиваль: чи не забагато було подій?*

– Подій було справді багато, але зайвих не було. Так, люди трохи не встигали все переглянути, тому ми зараз думаємо не збільшувати кількості або фестиваль зробити тривалішим. Якщо і наступного року УКФ нам сприятиме, то ми зможемо його розтягти на два тижні. А ще хочеться, щоб театри могли хоча б кілька днів побути на фестивалі, щось побачити з програми. Хочеться також зробити дискусійні клуби і обговорення після вистав. Насичена і цікава була цьогоріч літературна програма. Довго шукали для неї локацію і зупинилися на «Ампірі». Нещодавно його привели до ладу, відкрили кафе і почали показувати там ретро фільми.

– *На фестивалі було задіяне мало не все місто цього року...*

– Бібліотеки, музеї, університети, храми... Лариса Кадирова одна з перших почала показувати свою виставу у храмі. Минулого і цього року Наталка Половинка і її львівський центр «Слово і голос» презентували свої пісенні програми в церкві. Спершу священники переживали, аби вистава не порушила їхньої духовної атмосфери. Але ми пропонуємо для таких закладів лише відповідний матеріал.

– *Хто вас енергетично заряджає і надихає на роботу?*

– З одного боку, в мені генетично закладений цей двигун. З іншого, надихають друзі, колектив у театрі, особливо тоді, коли щось вдається добре зробити. Моя сім'я, а у мене, окрім п'яťох дітей, вже четверо маленьких онуків. Їхні обійми дають неймовірний заряд для подальших робіт. А ще Олешківський ліс... Я зараз продаю свій будинок і хочу туди переселитися. Син мій вже там мешкає. Час іде, я вже пенсіонер і прийде час передавати кермо в театрі молодим. У мене стільки ідей, які хочеться ще реалізувати. Ось це все мене і заряджає, і надихає, і дає сили працювати.

– *Театр для вас і колективу є другою домівкою...*

– Все робимо власними руками і за власний кошт. Що зробив театр, витрачаємо на ремонт, постановки, оплату світла, газу, опалення. А ще я вам хочу сказати, що театр випадкових людей відторгає. Наш театр працює у шаленому ритмі. Тому, якщо людина не тягне його, вона звільняється. Ми в Херсоні – у театрі та на фестивалі – робимо такі речі, які жоден театр нашої країни не робить.

– *Хочу вам подякувати за розмову. Своєю роботою ви надихаєте багато творчих колективів нашої країни!*

Вересень 2021

¹ На момент виходу матеріалу друга асамблея вже відбулася. Проходила з 15 по 17 жовтня 2021 року.